

Beseda Kožlany

1880–1951

Inventář

EL NAD č.: 931

AP č.: 199

Jarmila Hurtová, Martina Matušková
Plasy 2009

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce fondu	3
II. Vývoj a dějiny fondu	5
III. Archivní charakteristika fondu	6
IV. Stručný rozbor obsahu fondu	6
V. Záznam o uspořádání fondu a zpracování archivní pomůcky	7

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých pramenů a literatury	8
---	---

Inventární seznam	9
--------------------------	---

Tiráž	11
--------------	----

I. Vývoj původce fondu

Roku 1844 byla založena pražská Beseda měšťanská coby středisko měšťanstva a národně smýšlejících vzdělavců. Zřízením této instituce byl inspirován i český venkov k zakládání podobných spolků, zaměřených na rozvoj kulturního a společenského života v obci a koncem 19. století zejména na povznesení zemědělství formou přednášek, nákupem odborných knih a časopisů atd. (besedy hospodářské). Před I. světovou válkou vzniklo na území bývalého soudního okresu kralovického 20 spolků tohoto zaměření.

Jedním z nich byla i Beseda Kožlany, která se svými počátky hlásí do konce sedmdesátých let 19. století jako pokračovatel tehdy založeného Zpěváckého spolku Lumír. Ten během své existence prošel poměrně složitým vývojem. Původně čistě zpěvácký spolek zřídil později odbory divadelní, tělocvičný a hospodářský. Některé činnosti postupně buď zanikly (zpěv), nebo se oddělily formou spolků zcela samostatných (v 1. desetiletí 20. století tělovýchova a ochotnické divadlo). Jako přímý pokračovatel přetrval až do 50. let jen dřívější odbor hospodářský, který i nadále působil pod názvem Beseda a kontinuálně pokračoval ve vedení jednacího protokolu.

Jak již bylo řečeno, předchůdcem Besedy je Zpěvácký spolek Lumír, založený pravděpodobně v roce 1868 nebo 1869 – literatura uvádí oba letopočty, což lze vysvětlit odstupem mezi vznikem přípravného výboru a oficiálním schválením stanov, přímé doklady ovšem nejsou známy. Písemné záznamy o jeho činnosti máme až od roku 1880. Původně mužský pěvecký spolek byl rozšířen na začátku tohoto roku i o dámskou sekci. Jednou ročně, na počátku ledna, se scházela řádná valná hromada, kde byl zvolen jednatel, ředitel, předseda a výbor spolku, případně zvací či jiný komitét. S postupem času přibývalo i dalších funkcionářů, např. archivář, pokladník atd. Obvykle jednou měsíčně se konala výborová schůze, většinou v místní obecné škole, ale také na obecním úřadu či v bytě některého z členů výboru, která projednávala činnost spolku. V květnu 1881 byl zvolen komitét pro přepracování stanov pěveckého spolku a zároveň přijat návrh, že by členové mohli provozovat i divadelní představení. Dne 4. června 1882 se uskutečnila první řádná valná hromada Pěvecko-ochotnického spolku Lumír, jehož stanovy byly s drobnými úpravami vypracovány podle vzoru stanov libeňské Omladiny a schváleny c. k. okresním hejtmanstvím s platností od 4. června 1882. Následně proběhly první volby orgánů tohoto spolku a byli zvoleni tyto funkcionáři: předseda – Vojtěch Dítě, místopředseda – J. Veselý, jednatel – František Kučera, správce domu – J. Krejčí, ředitel – Ignác Ouvalský, místoředitel – František Kučera, režisér – J. Švarc a výbor – Jan Levý, V. Kratochvíl, František Tocaur, Antonín Škudera, V. Skalický a F. Zimrhakl.

Činnost spolku byla velmi pestrá. Zřejmě první ochotnické představení „Bratranec“ bylo schváleno k provozování 11. června 1882. Spolek také pořádal výlety do lesa, kde se za dobrého počasí sehrálo i divadlo, a po nich následoval věneček. K výletům byly zvány další místní spolky (např. hasiči) či spolky ze sousedních vesnic. Oblíbeny byly i ceciliánské, domácí či silvestrovské zábavy, masopustní besedy, které se většinou konaly v hostinci Tomáše Smrže a F. Majera. Dále se spolek věnoval dobročinnosti, např. dne 29. března 1880 byla pořádána beseda ve prospěch Národního divadla, jejíž výtěžek činil 21 zl. 50 kr. 21. listopadu 1880 se konala ceciliánská zábava, výtěžek byl určen pohořelému pokladníkovi spolku J. Švarcovi. V postní době roku 1883 byla sehrána hra „Poslední desetník“ ve prospěch místního hasičského sboru.

Od jara roku 1883 měla Beseda samostatnou spolkovou místnost v hostinci u Aloise Švarce. Téhož roku byl přijat návrh režiséra J. Švarce na opravu jeviště. S opravami pomáhali nejen členové, ale také místní studenti, kteří sami divadlo občasně provozovali. Práci malířskou přijal akademický malíř Josef Klír, rodák z Kožlan.

Koncem roku 1887 byly opět upraveny stanovy spolku. Od nového roku 1888 se pěvecko-ochotnický spolek přejmenoval na Besedu v Kožlanech. Stanovy schválilo c. k. místodržitelství v Čechách dne 14. února 1888 (č. 8361). Podle nich bylo účelem spolku šíření vzdělání, povznesení mravních a tělesných sil a pěstování nauk rolnických. Beseda odebírala četné časopisy, např.

Světozor, Zlatá Praha, Živnostník, Humoristické listy aj., jejichž řada se postupně rozšiřovala a obměňovala, pořádala odborné přednášky (např. 22. dubna 1888 přednášku ředitele zimní hospodářské školy v Rakovníku pana Tomeše o hospodářské krizi, 19. srpna 1888 V. Beneš ze Chříče promluvil o rodinné výchově...). Dne 6. ledna 1890 jmenovala valná hromada prvního čestného člena. Pro své zásluhy se jím stal řídicí učitel Ignác Ouvalský. Na počátku devadesátých let se Beseda úspěšně rozvíjela ve všech směrech – vzrostl počet členů, došlo i k hospodářskému rozkvětu spolku. Postupně byl shromažďován potřebný finanční obnos na nové jeviště a položen základ spolkové knihovny. V roce 1893 musela Beseda hledat novou vhodnou spolkovou místnost, hostinský totiž začal čepovat chříčské pivo namísto kožlanského, což se stalo příčinou menší roztržky. Mimo lokálního patriotismu členů spolku mohla hrát významnou roli skutečnost, že kožlanský právovárečný výbor byl jedním z přispěvatelů na činnost Besedy. Spolek se poté přestěhoval do hostince pana Straky.

V dubnu 1893 bylo vedle divadelního a hudebního schváleno také zřízení tělocvičného a hospodářského odboru. V květnu téhož roku byly na mimořádné valné hromadě přijaty doplňky stanov v tomto smyslu (upravené stanovy potvrzeny místodržitelstvím 7. září 1893). Dne 18. června pak proběhlo slavnostní zahájení činnosti tělocvičného – „sokolského“ – odboru Besedy. Jeho prvním náčelníkem se stal Jaroslav Rubeš. Aktivní činnost zahájil i hospodářský odbor v čele s Václavem Krausem. Dne 29. června 1893 uspořádala Beseda schůzi kožlanských hospodářů. Úroda v tomto roce byla totiž zničena dlouhodobým suchem a hospodářství se ještě stále vzpamatovalo z krupobití z 18. července 1890. Spolek rolníky vybídl, aby požádali zemské finanční ředitelství o daňovou úlevu. Druhým bodem programu této schůze pak bylo obstarávání levného umělého hnojiva. Nakonec předseda promluvil o prospěšnosti hospodářské organizace a požádal přítomné, aby přistoupili k hospodářskému odboru.

V polovině devadesátých let se ovšem Beseda dostává do krize – návštěva akcí je slabá, mluví se dokonce o rozpuštění spolku. Jistou činnost vyvíjí odbor tělocvičný (i ten však nepravidelně) a naplno pracuje jen odbor hospodářský. Dlouho plánuje nákup zemědělských strojů pro společné užívání členy spolku – v roce 1898 konečně kupuje válec na drcení hrud, následují luční brány, fukar a další stroje. Pro členy hromadně nakupuje strojená hnojiva (od některých pak jen velmi obtížně vymáhá úhradu), osiva, organizuje polní pokusy, pořádá odborné přednášky.

Příčinou neuspokojivého fungování spolku mohla být skutečnost, že po poslední reorganizaci měla Beseda již příliš široký rozsah činnosti, jednotlivé odbory pracovaly víceméně samostatně a ty ekonomicky úspěšnější nejevily příliš ochoty odevzdávat finanční výtěžek ze své činnosti do společné kasy. Napovídá tomu skutečnost, že ve valné hromadě v roce 1897 byl schválen návrh, aby si každý odbor vedl samostatné účetnictví, které by podléhalo jen společné revizi. Nejvýrazněji je tendence po osamostatnění patrná u odboru tělocvičného a stále se diskutuje o založení sokolské jednoty v Kožlanech. Beseda se zavázala, že v tom případě zapůjčí nové jednotě bezplatně tělocvičné nářadí. Odštěpení tělocvičného odboru se tedy nijak nebránila, mimo jiné i proto, že v něm v té době cvičilo i mnoho nečlenů, kteří Besedě neplatili členské příspěvky.

Od roku 1902 probíhaly práce na zbudování nového jeviště. Malířské práce provedl za 240 korun Josef Frimer. Nové jeviště bylo dokončeno v dubnu 1903.

V zápisech ze schůzí z roku 1905 se setkáváme se jménem Eduarda Beneše, budoucího československého prezidenta a kožlanského rodáka. Coby posluchač pražské univerzity měl v Kožlanech dvě přednášky. Dne 24. dubna mluvil o některých sociálních otázkách a 15. července 1905 byla uspořádána přednáška k oslavení památky mistra Jana Husa. Na konci roku 1905 Beneš věnoval besední knihovně Zollova „Zabijáka“, kterého sám z francouzštiny přeložil. Spolková knihovna se neustále rozrůstala. Na začátku roku 1906 měla knihovna ve svém inventáři 173 knih, o dva roky později počet vzrostl na 221 svazků a roku 1922 už knihovna čítala 413 knih. Každým rokem byl knihovně věnován obnos na zakoupení nových knih (v průběhu let se tato částka rozrostla z 20 na 100 korun). Spolková knihovna fungovala až do roku 1923, kdy byla předána obci a sloučena s obecní veřejnou knihovnou.

Roku 1909 ustala činnost tělocvičného odboru, neboť byla založena samostatná Tělocvičná jednota Sokol v Kožlanech. Této nové organizaci byl v roce 1914 předán prapor, 2 činky a tělocvičné nářadí – kůň. Sokol také pořádal divadelní představení a tuto činnost pak spolu se studujícími zcela přebíral v roce 1913. Postupně byla pro nedostatek hudebníků omezována i hudební činnost Besedy.

V době první světové války bylo působení spolku celkově oslabeno – do zbraně byl povolán předseda a 13 členů. Činnost však zcela neustala a byly např. pořádány akce, jejichž výtěžek většinou putoval na dobročinné účely. Roku 1915 Beseda uspořádala zábavu ve prospěch rodin mobilizovaných vojáků s výtěžkem 20 korun. Dále členové rozhodli zasílat starší časopisy do vojenských nemocnic. Sběrka na zemský a sirotčí fond v roce 1916 vynesla 21,80 K, o rok později zase bylo usneseno věnovat 20 K na podporu místního fondu vdov a sirotků.

Po skončení první světové války byli přibíráni noví členové, čímž došlo k obměně skladby výboru i předsednictva. Protože se zřízením Sokola se omezila činnost Besedy víceméně už jen na hospodářskou, bylo na valné hromadě v roce 1922 rozhodnuto propůjčit jeviště Sokolu k trvalému užívání. Když si pak ke konci roku 1925 Sokol pořídil nové vlastní jeviště, rozhodla se Beseda staré prodat. Z výnosu tohoto prodeje věnovala 50 Kč Sokolu a 50 Kč knihovně.

Za první republiky už byla Beseda čistě hospodářským spolkem. I nadále se jednou ročně, a to vždy v lednu nebo únoru, konal besední ples. To však bylo z původní kulturní náplně spolku vše. Od této doby až do zániku spolku patřilo k hlavní činnosti objednávání semen, sadby, umělých hnojiv, dobytčí soli, vápna či uhlí pro členy. Dále pak byly pořizovány nové hospodářské stroje, které se za určitý poplatek členům půjčovaly. Také byly pořádány přednášky s výhradně hospodářskými tématy. Podstatně se zredukoval i počet odebíraných časopisů (např. pro rok 1929 byly předplaceny Humory, Světozor a Mílotický hospodář).

V září 1929 se Beseda zúčastnila slavnostního položení základního kamene sokolovny, na kterou darovala obnos ve výši 1000 Kč. Sokolovna pak byla slavnostně otevřena v roce 1930. Beseda také podporovala místní školu nejen finančními příspěvky, ale i konkrétními podniky (např. v roce 1937 vyhověla žádosti školy o přesnídávky pro chudé, kdy u pana B. Černého předplatila pro tyto žáky 50 polévek).

V době druhé republiky i za protektorátu nebyla činnost spolku zpočátku nijak výrazně omezena. Na podzim roku 1941 musel spolek přihlásit Okresnímu finančnímu ředitelství v Plzni všechno své movité i nemovité jmění na vyměření poplatkového ekvivalentu na vyměřovací období 1941–1950. Nemovité jmění mělo tehdy hodnotu 2260 Kč a movité 3426 Kč. Ve druhé polovině války byly veškeré spolky rozpuštěny.

V roce 1946 Beseda Kožlany ohlásila obnovení činnosti Okresnímu národnímu výboru v Kralovicích. Spolek byl sice obnoven, ale v podstatě stagnoval. V roce 1948 se zde objevovaly návrhy na přeměnu ve strojní družstvo, což bylo zamítnuto. 24. listopadu 1949 se konala schůze ohledně začlenění se Besedy do JZD, to bylo prozatím také odmítnuto. Se stejným výsledkem skončily i dvě schůze v roce 1951, které se týkaly úplné likvidace spolku. Nakonec Beseda zanikla 4. prosince 1952, kdy předseda spolku Jindřich Kvítek učinil na III. referátu ONV v Plasích prohlášení, že členové spolku vzali na vědomí, že je spolek zrušen a jeho majetek převzat do majetku JZD v Kožlanech.

II. Vývoj a dějiny fondu

Archivní fond Beseda Kožlany tvoří dochovaná písemná pozůstalost spolku, který svými počátky sahá do 60. let 19. století. Spolkový archiv neobsahuje dokumenty ze samých počátků činnosti spolku, nejstarší písemnosti jsou datovány rokem 1880, jde o zápisy z členských a výborových schůzí. Dochované písemnosti pocházejí z let 1880 až 1949. Fond je neúplný, část písemností se ztratila.

O uložení dokumentů u původce se nedochovaly žádné konkrétní zprávy, pouze z několika záznamů v knihách zápisů z členských a výborových schůzí vyplývá, že spolkové písemnosti byly uloženy u jednatele spolku. Objevují se zde zmínky typu, že nově zvolený jednatel převzal jednací knihu apod.

Písemnosti fondu Beseda Kožlany byly vyčleněny z fondu Archiv města Kožlany při generální inventuře v roce 2001. Do Státního okresního archivu Plzeň-sever byl spolkový materiál předán Městským národním výborem Kožlany v srpnu 1984 jako součást tzv. městského archivu, do té doby uloženého v budově bývalé kožlanské školy.

III. Archivní charakteristika fondu

Archivní fond Beseda Kožlany je označen názvem, který se používal v posledních 64 letech existence spolku, a to v letech 1888-1952. Zahrnuje i období, kdy spolek používal označení Zpěvácký spolek Lumír v Kožlanech (1868-1882) a Pěvecko-ochotnický spolek Lumír v Kožlanech (1882-1888). Fakticky se ovšem jedná o jednoho původce, proto byly písemnosti zpracovány jako celek a název fondu odvozen od posledního oficiálního názvu spolku.

Při inventarizaci fondu bylo přihlíženo k základním rámcovým pravidlům pro zpracování archivního materiálu (Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu. SAP X, 1960, č. 2, s. 215-310) a dále k platné metodice SOA v Plzni (Vnitřní směrnice ředitele SOA v Plzni pro zpracování, posuzování, schvalování a evidenci archivních pomůcek ve Státním oblastním archivu v Plzni: Interní předpis č. 4/2006 ze dne 24. ledna 2006).

Fond obsahuje celkem 4 knihy zápisů z členských a výborových schůzí z let 1880-1949, které byly chronologicky seřazeny. Dále se zde nachází spisový materiál, který byl rozdělen do dvou složek. Zvláště jsou vyčleněny stanovy spolku z roku 1893 a druhou skupinu tvoří spisy řazené chronologicky. Jedná se např. o pozvánky na besední schůze, seznamy členů spolku, presenční listiny ze schůzí ze 40. a počátku 50. let 20. století.

Při inventarizaci byla podle přílohy č. 3 zákona č. 499/2004 provedena kategorizace archiválií. Všechny písemnosti fondu byly zařazeny do II. kategorie. Jejich fyzický stav je poměrně vyhovující, pouze u knih z let 1898-1924 a 1924-1938 chybí hřbet. Všechny knihy jsou pak mírně poškozeny prachem, případně lze nalézt uvolněné stránky. Restaurátorský nebo konzervátorský zásah však není zapotřebí. Veškeré materiály jsou psány v českém jazyce. Při inventarizaci fondu, jehož rozsah činí 0, 20 bm, se neprováděla vnitřní skartace.

IV. Stručný rozbor obsahu fondu

Dochované archiválie poskytují cenné informace o kulturním a společenském životě malého města v poslední třetině 19. a na počátku 20. století, a to v pohledu poměrně uceleném, neboť Beseda měla v tomto období jako organizátor společenského života v obci dominantní postavení. Pro období po 1. světové válce pak podrobně dokumentují tehdejší snahy o povznesení úrovně zemědělství na Kralovicku jak profesně zaměřenou osvětovou činností, tak prací organizátorskou, především snahou o efektivní řešení společných problémů tehdejších hospodářů.

V. Záznam o uspořádání fondu a zpracování archivní pomůcky

Fond Beseda Kožlany, vymezený léty 1880–1951, uspořádala a inventář k němu vypracovala Jarmila Hurtová při studentské odborné praxi v SOkA Plzeň-sever pod vedením archivářky Martiny Matuškové v říjnu 2008 ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích. Čistopis inventáře v březnu 2009 vyhotovila Martina Matušková.

Plasy 13. března 2009

Jarmila Hurtová, Martina Matušková

Seznam použitých pramenů a literatury

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích

Archivní fondy:

Okresní národní výbor Plasy /neuspořádáno/, spisový materiál 1951–1954, zn. 262 – věci shromažďovací a spolkové.

FÁK, J. K počátkům spolkového a kulturního života na Kralovicku. *Vlastivědný sborník*, 2003, roč. 13, č. 3.

Historie ochotnického divadla na severním Plzeňsku. Mariánská Týnice, 2006.

JANATA, J. *Kožlany v obrázcích*. Kralovice, 1946.

KLIKOVÁ, Z. *Západočeský venkov na cestě k občanské společnosti aneb Spolkový život obce Dolní Bělá* [tiskem nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň, 2007.

ŠIROKÝ, V. Hospodářsko-čtenářská beseda před 50 roky. *Kralovický obzor*, 1940, roč. 27, č. 2.

ZETEK, F. J. *Popis okresu Kralovického*. Kralovice, 1932.

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Č. ev. jednotky
---------	-------	---------------	-----------------

I. Knihy

1	Kniha zápisů z členských a výborových schůzí	1880–1898	K 1
2	Kniha zápisů z členských a výborových schůzí	1898–1924	K 2
3	Kniha zápisů z členských a výborových schůzí	1924–1938	K 3
4	Kniha zápisů z členských a výborových schůzí	1938–1949	K 4

II. Spisový materiál

5	Stanovy	1893	N 1
6	Spisy řazené chronologicky	1930–1951	N 1

Název archivní pomůcky:	Beseda Kožlany
Časový rozsah:	1880–1951
Počet evidenčních jednotek:	5 (4 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	6
Rozsah v bm:	0,20 bm (úřední knihy – 0,09 bm, karton – 0,11 bm)
Stav ke dni:	13. 3. 2009
Zpracovatelé fondu:	Jarmila Hurtová, Martina Matušková
Zpracovatelé archivní pomůcky:	Jarmila Hurtová, Martina Matušková
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválila:	Martina Matušková dne 13. 3. 2009 – č. j. SOAP/060-144/2009